

Türk Ocağı Kütüphaneleri (1912-1931)

Dr. İbrahim Karaer

Türk Ocağı, Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk fikir ve toplum hayatında önemli roller oynamış gönüllü bir kültür kuruluşudur. Kurulduğu 1912 yılından kendisini feshettiği 1931 yılına kadar geçen süre içinde yurt alanında yayılmış şubelerinde gösterdiği sosyal ve kültürel faaliyetler, açtığı kütüphaneler ve yaptığı yayınlar ile Türk toplumunda uyanışın, kendine gelişin ve benliğini tanıyışın öncüsü olmuştur¹ (1).

Türk Ocağı kurulduğu tarihten itibaren kütüphane olgusuna gereken önemi vermiş, kütüphaneler vasıtasıyla halkın aydınlatılmasına yardımcı olmuştur. Milli bilincin uyandırılması, milli kültürün ortaya çıkarılması ve benimsetilmesini gaye edinen ocağın ve ocaklıların, kütüphanelere ilgisiz kalması elbette düşünülemezdi. Türk Ocakları tarafından açılan kütüphanelerin fiziksel önemi yanında, yöneldiği gayeler bakımından ayrı bir değeri vardır. "Türk Ocaklarında oluşturulan kütüphaneler, Anadolu'da 'Milli Kütüphane' kurma biçiminde görülen ve doğrudan topluma yönelik girişimle eş doğrultuda yer alır" (2).

Türkçüler, kütüphanecilik sahasındaki faaliyetleri ve gelişmeleri yakından izleyerek yayın organlarında bu konuya dikkatleri çekmek istemişlerdir. Türkçülerin kütüphanecilik sahasındaki gelişmelere gösterdikleri ilgi teoride kalmamış, "Kutsal mabet" olarak nitelendirdikleri Türk ocakları çatısı altında uygulama alanı bulmuştur. 1913 yılında toplanan İstanbul Türk Ocağı Kongresi'ne sunulan İdare Heyeti Raporu'nda : [3] "....seleflerimizin bıraktığı kütüphaneyi doldurduk ve yeni bir kütüphane vücuda getirmek için kıymetli birçok kitaplar elde ettik... Kitap odamıza dahili, harici bazı ceride ve mecmuaların gelmesi temin edildi. (4) " şeklinde bilgi verilmektedir. 1918 yılında toplanan İstanbul Türk Ocağı Kongresi'ne sunulan İdare Heyeti Raporu'nda da kütüphane faaliyeti ile ilgili olarak şunlar yazılıdır :

<<İlmin yayılmasına çalışmak fikrinden doğmuş olan bir iş de vücuda getirdiğimiz kütüphanedir. Dışardan kitap getirtmenin çok müşkül ve burada tedarik etmenin gayet masrafa muhtaç olduğu senelerde 1.250 ciltlik bir kütüphane meydana getirdik. Fihristlerinden bizzat anlayabileceğiniz üzere bunlar gelişigüzel toplanmış olmaktan uzaktır. Büyük Ansiklopedi, Büyük Larus, tarih ve coğrafya kamusları ve atlasları dahil bu kitaplar, tarih, felsefe, içtimaiyat, sanayi-i nefise, edebiyat, riyaziyat, makine, mühendislik, seyahat tetkikatı gibi bahislere ait en ciddi eserlerdir... Bir taraftan kütüphanemizi günden güne tevsi'e çalıştığımız gibi diğer taraftan aşkamları (diyapozitif) koleksiyonu ile beraber bir de fotoğrafya koleksiyonu yapmağa başladık.."(5)

Raporun, Ocağın kitaplarla birlikte diyapozitif ve fotoğraf koleksiyonlarından oluşan ciddi bir kütüphaneye sahip olduğu anlaşılıyor. Koleksiyonu oluşturan kitapların konuları hakkında verilen bilgiler de dikkat çekicidir.

İstanbul Türk Ocağının kuruluşundan itibaren başlatılan kütüphane faaliyeti, Cumhuriyet döneminde gelişerek daha büyük boyutlar kazanmıştır.

1. 25 Mart 1912'de İstanbul'da kurulan Türk Ocağı'nın 1920 yılına kadar o gittikçe emsaller dahilinde yaklaşık 30 şubesi açılmış, 9 Eylül 1922'de kazanılan Büyük Zafer'den sonra yeniden örgütlenen Türk Ocaklarının sayısı 1931 yılında 260'a ulaşmıştır. Daha geniş bilgi için bizz. İbrahim KARAER, Türk Ocakları ve İnkılaplar. Ankara, AÜ, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1989. Basılmamış Doktora Tezi.

2. Ömer Soyual. XIX. ve XX. Yüzyıllar Osmanlı Siyasal Yaşamının Kütüphane Kurumunu Etkileyen İki Olgusu. VII. Türk Tarih Kongresi II. ciltten sonraki basım. Ankara, 1981. 1123.s.

3. Türk Yurdu, 57 (7 Kasım-1. sani 1329), 1136.s., 66 (15 Mayıs 1330), 2207-2208.ss.) 68 (12 Haziran 1330), 2272.s., 94(8 Teğrin-i evvel 1331), 2788-2789.ss.

4. a.g.d. 55 (Kasım-1. sani 1329) , 1066-1067.ss.

5. a.g.d.59 (30 Haziran 1334), 4260-4261.s.

1924 yılında kabul edilen Türk Ocağı Yasası'nın 44. maddesinde : Ocak müzeleri, kıraat salonları ve kütüphanelerinin kurulması görevinin Merkez Heyetine verildiği,(6) 1925 yılında değiştirilerek kabul edilen Türk Ocakları Yasası'nın 10. maddesinde : Ocaklı olmayan her Türk'ün, idare heyetinin tasvibiyle Ocağın kütüphane ve salonuna devam edebilecekleri, (7) 58. maddesinde ise Hars Heyeti Umumi katibinin hariçte ve dahilde Türklüğü ilgilendiren bütün ilmi neşriyatı takip ile gereken eserleri Merkez Kütüphanesine sağlamakla görevli olduğu belirtilmektedir.(8)

Türk Ocakları Mesai Programında kütüphane, kıraat salonları, fotoğraf ve diyapozitif koleksiyonları hakkında geniş açıklamalar yapılarak Ocakların bu konuda yapacakları çalışmalarını şöyle anlatılıyor:

" İdare heyetleri, Ocaklara mensup azanın ve bütün halkın istifadesine arz edilmek üzere bir kütüphane vücuda getirmeyi kendilerine bir emel edineceklerdir. (...) Kütüphanelerin teşkilinde Türklüğü alakadar eden bahisler esastır. Mahalli bütçelerin kütüphanelere tahsis edilecek kısmı, her şeyden evvel Türklüğü alakadar eden kitaplara tahsis edilir. Kütüphane teşkilinde erbab-ı te'lifin eserlerini belirsiz hediye etmeleri rica edilebileceği gibi idare-i hususiyeler ve belediyeler, Ocak kütüphaneleriyle alakadar olmağa teşvik edilir. Ocak kütüphanelerinden kitap almak isteyenler, şimdiye kadar yapılan tecrübe ile sabit olmuştur ki, şahsın lehine olsa bile kütüphanenin ve ocağın aleyhine bir talepte bulunurlar. Bunun için kitapların mütalaa salonlarından dışarı çıkarılmaması elzemdir. Kitabın bedeli ve celbi için icap eden masraflar emaneten bırakılmak suretiyle ve ancak bu şartla kitap, azami bir ay için senet mukabilinde Ocak binasından dışarı çıkarılabilir.(...) İdare heyetleri imkan nisbetinde fotoğraf koleksiyonları yapmaya çalışacaklardır.(...) fotoğraflar nevilerine göre tasnif edildikten sonra kütüphanelerde muhafaza edileceklerdir. Tertip edilen muhasebe ve derslerde bu resimlerden imkan nisbetinde istifade edilmelidir. Arkadaşlarımız bilirler ki göz vasıtasıyla bırakılan iz, hatırda en fazla payidar kalandır. Ocaklar, vücuda getirdikleri resim koleksiyonundan, diğer Ocaklıların istifade edebilmeleri için her nüshaları talep vukuunda masraf te'diye edilmek üzere teksir etmelidirler. (...) Her Ocak kendi kütüphanesine mülhak olmak üzere bir de kıraat salonu tertip edecektir. En ufak yani yerli gazeteden başlayarak bütün memleket matbuatı, yevmi (günlük) gazeteler ve mecmualar dahil olmak üzere celb etmek ve medeni dünyanın belli başlı gazetelerini, mecmualarını tedarik etmek, kıraat salonlarında elde edeceğimiz bir gaye olmalıdır. Ocaklılar ve halktan bu salonlara müdavim olanlar, memleket ve hariç hakkında istedikleri malûmatı Ocaklarımızda bulabilmelidirler. Zengin merkezlerde bulunan Ocaklarımız tarafından bu gaye şimdiden elde edilmiştir. Fakat henüz teşekkül halindeki Ocaklar için mütalaa salonları en belli başlı cazibelerden biridir. İdare heyetleri bu salonlara ne kadar ehemmiyet verirlerse yeridir. "(9)

Mesai programında anlatılan kütüphane kavramının, çağdaş kütüphanecilik anlayışına çok yakın olduğunu görüyoruz. Ocak Yasalarında ve Mesai Programında belirlenen ilkelerden, kütüphane ve okuma salonlarının halka açık olduğu, kütüphanelerin geliştirilmesi için çeşitli alternatiflerin düşünüldüğü, koleksiyonun sadece kitaplarla sınırlanmadığı, özellikle

6. Türk Ocağı Yasası. Ankara, Yenigün Matbaası, 1340.6.s. 1925 ve 1929 yıllarında değiştirilerek kabul edilen Ocak Yasalarının 45. ve 47. maddelerinde aynı hüküm vardır.

7. Türk Ocakları Yasası. Edirne, Paşaeli Matbaası, 1925.3.s. 1927 ve 1929 yıllarında değiştirilerek kabul edilen Ocak yasalarının 80 ve 83. maddelerinde aynı hüküm vardır.

8. Türk Ocakları Yasası. Edirne, Paşaeli Matbaası, 1925.3. 12-13.ss. 1927 ve 1929 yıllarında değiştirilerek kabul edilen Ocak yasalarının 67. ve 47. maddelerinde aynı hüküm vardır. Hars Heyetinin kaldırılmasından sonra bu görev, İlim ve San'at Heyeti Umumi Katibine verilmiştir.

9. Türk Ocakları Mesai Programı. İstanbul, 1926. 5-9.ss

10. Türk Yurdu, 5 (Şubat 1341), 462.s.

gör-ışit koleksiyonlarının geliştirilmesi, bunlardan Ocak faaliyetlerinde yararlanılması, ödünç verme işlemlerinin belli esaslara bağlanması, Türk Ocakları Merkezinde Türkiyeyle ilgili yerli ve yabancı eserlerden oluşan bir ihtisas kütüphanesi oluşturulmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Türk Ocağı Kütüphaneleri, Ocak binaları içinde teşekkül etmiştir. Mesela : Elmalı Türk ocağı binasını iki kısma ayırıp bir kısmını genel okuma ve diğer kısmını da mütalaa salonu ve kütüphaneye ayırmış, kütüphane güzel bir şekilde donatılıp süslenmiştir.(10) Ordu Türk

Ocağının alt kısmı Gazi Paşa Kütüphanesi'ne ayrılmış,(11) Iğın Türk Ocağında bir mütalaa salonu açılmıştır.(12) Ocak kütüphaneleri hakkında edindiğimiz bilgilerden, kitapların toplantı salonunda veya kütüphane için ayrılmış odalardaki raflarda; gazete ve dergilerin mütalaa salonu ve kıraat salonu olarak adlandırılan kısımlarda hizmete sunulduğu anlaşıyor.

Bazı Türk ocakları, kütüphane hizmetlerinin daha verimli yürütülebilmesi ile ücretli kütüphane memuru görevlendirmişlerdir. Mesela : İstanbul ve Iğın Türk Ocağı kütüphanelerinde birer hafız-ı Kütüb görevlendirilmiştir.(13) Ocak kütüphanelerine sağlanan kitapların tasnifi ve düzenlenmesi için uzman kişilerden yararlanılmıştır. İstanbul Türk Ocağı kütüphanesindeki 2000 kitabın tasnifi ve yeni eserlerin sağlanmasına yardımcı olmak üzere Hakkı Tarık Hakkı Süha, Mehmet Halit, Celal Sahir ve Cezmi Beylerden bir heyet oluşturulmuştur. (14)

Ocak kütüphanelerinin satınalma ve bağış yoluyla geliştirildiği anlaşıyor. Adana Türk ocağı 1925 yılı bütçesinde kütüphaneye kitap alımı için 500 lira, (15)Ayvalık Türk Ocağı 1925-1926 dönemine ait 17.198 liralık bütçesinde kütüphane için 153 lira, Bozöyük Türk Ocağı 1926-1927 dönemine ait 1.500 liralık bütçesinde kütüphane ve gazete masrafı olarak 100 lira ayırmıştır. (16)1923 yılında Mersin Türk ocağı Kütüphanesi için 200 kitap ismarlanmış ve aynı yıl içinde 1000 cilt kitap sağlanması hedeflenmiştir. (17) Ocak kütüphanelerine kitap bağışlarının yanında kişi ve kuruluşlar tarafından kitap alımı için para yardımları da yapılmıştır. Mesela : Ağazade Hulusi Bey Adana Türk Ocağı Kütüphanesine(18)500 lira, Kars Belediyesi Kars Türk Ocağı Kütüphanesine 500 lira,(19) Niğde İl Genel Meclisi Niğde Türk Ocağı Kütüphanesine 200 lira (20) yardım etmişlerdir.

1926 yılında toplanan Türk Ocakları 3. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti Raporu'nda, Ocaklara 5.200 kitap gönderildiği, 6.000 kitabın dağıtımına hazır olduğu belirtilmektedir. (21)

1927 yılında toplanan, Türk Ocakları 4. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti Raporu'nda, Ocak kütüphanelerine merkezden birçok kitaplar gönderildiği belirtilmiş ise de sayı verilmemiştir. Raporun müzakeresi sırasında konuşan Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'nin sözlerinden Maarif, Adliye, Sıhhiye Vekaletleri ile Genelkurmay yayınlarının ücretsiz olarak Ocak kütüphanelerine gönderildiği anlaşılmaktadır. Merkez

10. Türk Yurdu, 5 (Şubat 1341), 462.s.

11. Halkiyyet-i Milliye, 22 Teşrin-i evvel 1926, 3.s.

12. a.g.g., 1 Nisan 1928, 4.s.

13. Cumhuriyet, 12 Eylül 1925, 2.s.

14. a.g.g., 24 Mayıs 1927, 4.s.

15. Türk Yurdu, 7 (Nisan 1341), 79.s.

16. a.g.d., 17 (Mart-Nisan 1926), 545, 547.s.

17. Altınayurt, 2 (31 Mayıs 1339), 24.s.

18. Türk Yurdu, 7 (Nisan 1341), 80. s

19. Türk Yurdu, 5 (Şubat 1341), 462.s

20. a.g.d., 16 (Şubat 1926), 472.s.

21. Türk Ocakları 3. Kurultayı, Ayın Tarihi, 28 (1926), 1179.s.

Heyeti Raporu'nda " Şark Tetkik Encümeni' nin faaliyetlerinden söz edilirken, bu encümenin ilk iş olarak Türkiye ve Türklüğü ilgilendiren yerli ve yabancı yayınlardan oluşan bir ihtisas kütüphanesi kurmak için yaptığı çalışmalar anlatılıyor. Bu bilgilerden Türk Ocağı Merkez Heyeti'nin bir taraftan taşradaki Ocak kütüphanelerini kitap göndermek suretiyle desteklediği, diğer taraftan merkezde yani Ankara' da Türkiye'yi ve Türklüğü ilgilendiren yurt içinde ve yurt dışında yapılan bilimsel yayınları toplayarak bir ihtisas kütüphanesi kurmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Merkez Heyeti, bu çalışmalarını yürütürken bilimsel yöntemler uygulamış, bilgi ve belgeleri işleyerek tesbit etmiş, önemli gördüğü eserleri satın almıştır. Bilgi temininde kitaplarla yetinilmemiş, süreli yayınlarda çıkan makaleler de temin edilerek önemli görülenler tercüme edilmiştir. Hars Heyeti Raporu' nda kütüphaneye kitap seçiminde bibliyografya ve yayın kataloglarından yararlanıldığının belirtilmiş olması, Türkiye' de mevcut olduğu bilinen yabancı dildeki bir kitabın, bulunduğu kütüphaneden aranması, Ocakların ve Ocaklıların modern kütüphanecilik anlayışına sahip olduklarını göstermektedir.(22) Kurultayda, Yusuf Akçura' nın yaptığı konuşmadan, Ankara Türk Ocağında çok sayıda yabancı dilde kitap, dergi ve gazetenin hizmete sunulduğu anlaşılmaktadır. (23)

1928 yılında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti Raporu' nda : Her Ocağın bir kütüphaneye sahip olduğu ve her sınıf halkın kitap ve gazetelerden yararlandığı, Ocak kütüphanelerinin gün geçtikçe geliştiği, Merkezden ocaklara kitap gönderme işleminin devam ettiği, şahıslar tarafından kitap bağışı yapıldığı belirtilmekte, Ocak kütüphanelerindeki kitap sayısı 18.187 olarak gösterilmektedir.(24) Ocaklarda kurulan kütüphanelerin sayısal nitelikleri açısından çok önemli olan bu bilgi, Kurultayda raporların müzakeresi sırasında İstanbul delegesi Celal Sahir (Erozan) tarafından eleştirilmiştir. Celal Sahir yaptığı konuşmada şunları söyler :

"Faraza derneklerine okudukları mesai raporunu aynen buraya gönderdikleri halde bütün sayıları, faaliyetleri mesküli geçmiş Ocaklar da vardır. Onlar, rapora derc edilmemiştir. Sonra bu kasa yazmaktan dolayı bazı tuhaf vaziyetler oluyor. Faraza kütüphaneler : Kütüphanelerde diyoruz ki kitap mevcudu 18.187 tane dir. Şimdi bunu hariçten bir zat görürse tabii biz Ocaklılar kendimizi daha iyi biliriz, hangi Ocağın kütüphanesi var, hangisinde yok, hariçten bir zatın gördüğünü tasavvur buyurun, bu zat biliyor ki 250' yi müteceviz Ocak mevcuttur. Yabancı, basit bir taksim ameliyesiyle 18.187 kitabı bu 250' yi müteceviz Ocağa taksim edecek ve herbir Ocağa 60.70 kitap düştüğünü tasavvur edecek ki, bunun da zikre değer yeri tabii yoktur. Eğer Ocaklıların bir çoğundan ihesai (sayısal) malumat alınmadığından dolayı kitap miktarı tespit edilemedi ise bu ihesai malumatı vermekten bütün bütün feragat etmek bence müreccahı (tercih edilmeliydi) ". (25)

Celal Sahir (Erozan) ' in bu konuşmasından, Ocak kütüphanelerinde, Merkez Heyeti Raporu' nda belirtilen kitap sayısından çok daha fazla kitap olduğu, Ocak kütüphanelerinin etkinliklerini bu sayı ile oranlamasının yanlış olacağı anlaşılmaktadır.

1930 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayına sunulan Merkez Heyeti Raporu' nda: Hemen her ocakta bir kütüphane mevcut olduğu kütüphanelerdeki kitap sayısının günden güne arttığı, bir kısım Ocakların kütüphanelerindeki eserleri cilt yaptırdıkları, Merkezden Ocak Kütüphanelerine kitap gönderilmeye devam edildiği (Gönderilen kitap adlarından bunların, sosyal, ekonomik, edebi ve kültürel kapsamlı eserler olduğu anlaşılıyor) Türkiyat hakkında yazılmış eserler için bir katalog tertibinin kararlaştırıldığı belirtilmektedir. (26)

22. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları 4. Kurultay, 29,37,50- 51,122.s.

23. a.g.e., 290-291.ss.

24. 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Heyeti Raporları. Ankara, 1928. 9, 13.s.

25. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları. Ankara, 1930, 137.s.

26. 1930 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve San' at Heyeti Raporları. Ankara. 1930,7,9.s.

Türk Ocakları yakın tarihimizde yeni fikirlerin yeşerdiği ve filizlendiği verimli bir vadidir. Akhisar Türk Ocağında Türkiye' de ilk defa bir çocuk kütüphanesinin açılmış olması (27) kütüphanecilik tarihimiz açısından çok önemlidir. İstanbul Türk Ocağında Türk gençliğinin ekonomiye ilgisini çekmek ve ülke ekonomisindeki gelişmeleri izlemek üzere " İktisat Arşivi" kurulması önerilmiştir.(28)Bu önerinin uygulamaya konulup konulmadığı hakkında bilgi edinemedik. Fakat o günün şartlarında böyle bir önerinin ortaya konulabilmesi bile Ocaklıların bilginin derlemesi, organizesi ve hizmete sunulmasından akılcı ve gerçekçi fi-kirlere sahip olduklarını göstermektedir.

Ocak kütüphaneleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı gibi resmi kuruluşları, Çocuk Esirgeme Kurumu, Muallimler Birliği(29) gibi kamu yararına çalışan dernekler, belediyeler ve özel kişiler tarafından yapılan kitap bağışları ile desteklenmiştir. Hatta Fransız Hükümeti tarafından 1.600 adet, Yunanistan Başbakanı Venizelos tarafından 5.000 adet kitap bağışı yapılması, (30) Türk Ocakları kütüphanelerinin milletlerarası düzeyde de desteklendiğini göstermektedir. Bu destekler neticesi, Ocak kütüphanelerinde gerek sayı ve gerekse muhteva yönünden oldukça geniş koleksiyonlar oluşmuştur. Mesela Ankara Türk Ocağında 40.000 ciltlik bir kütüphanenin kurulmuş olması,(31) o dönemin özellikleri ve şartları dikkate alındığında küçümsen-meyecek bir başarıdır.

Türkiye' nin en büyük kütüphanesi kabul edilen Millet Kütüphanesi' nde 1923 yılında ancak 17.915 kitap vardır.(32) 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti' ni teşkil eden 64 Vilayet, 395 kazadan, 45 vilayet merkezi, 366 kaza halk kütüphanesinden yoksundur. Mevcut kütüp-hanelerin ekserisi İstanbul, Bursa ve Kastamonu çevresindedir.Kitaplar muhteva bakımından halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır.(33) Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, 1927 yılı-nda bütçe münasebetiyle TBMM' de yaptığı konuşmada, Bakanlığına bağlı kütüphaneler arasında " modern kütüphane " olarak nitelendirilebilecek ancak iki kütüphane mevcut ol-duğunu söyler.(34)

Bu karanlık tablodan, aydınlık bir Türkiye ve aydınlanmış bir millet çıkarmayı amaç edi-nen Türk Ocakları, hedeflerine ulaşmak için her türlü telkin araçlarından yararlanmışlardır. Bu telkin araçlarından biri de kütüphaneler ve okuma salonlarıdır.

Başta Ankara gibi büyük merkezlerdeki Ocaklarda açılan kütüphane ve okuma salonları-nda, Türkiye' de ve Avrupa' da çıkan gazete ve dergilerle birlikte telkin hizmeti görebilecek kitaplar, halkın ve gençlerin hizmetine sunulmuştur.(35) Gördes, Savur, Senirkent gibi küçük yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren Ocaklarda bile kütüphaneler açılarak kitaplarla birlikte günlük gazete ve dergiler halkın hizmetine sunulmuş, köylülerin okuma ihtiyacını karşılamak için kitaplar dağıtılmıştır.(36) Türk Ocakları Mesai Programında, gör-ışit mate-ryalleri kütüphane malzemesi olarak değerlendirilmiş, Ocakların gör-ışit koleksiyonlarını geliştirmeleri istenmiştir. Günümüzde faaliyet gösteren halk kütüphanelerinin çoğunda gün-lük gazetelerin ve gör-ışit materyalleri halkın hizmetine sunulmadığı düşünülürse, Türk Ocaklarının 60 yıl önce gerçekleştirdikleri hizmetin büyüklüğü kolayca anlaşılır.

27. Türk Yurdu, 16 (Şubat 1926), 472. s.

28. 1341 senesi İstanbul Türk Ocağı kongresine takdim edilmek üzere tertip edilen heyet-i idare raporu ile içtimal ve iktisadi encümenleri taktikati raporları. İstanbul, 1341, 4, 21, 28-29.

29. Muallimler Birliği 4. Kongresi. Ayın Tarihi, 53 (Ağustos 1928), 3663.s

30. Cumhuriyet, 5 Haziran 1925, 2.s. Kenan Akyüz. Türk Ocakları. Belleme, 196 (Nisan 1986), 207. s.

31. Hamdullah Suphi Tanrıöver. Mülâzesiminin Mazisine Bir Bakış. Türk Yurdu, 238 (Kasım 1954), 330. s.

32. Sebülürreşad. 538-539 (21 Haziran 1339), 145-146. ss.

33. Osman Ersoy. Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma, Ankara, 1966, 18. s.

34. Halkimiyet-i Milliye. 13 Nisan 1927, 4.

35. Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyet'i nin 1931 Fevkalade kurultayına arz edilen raporlar. 4.s.

36. Türk Yurdu. 223 (Mayıs 1930), 85.s.225 (Temmuz 1930), 46.s.Cumhuriyet. 14 Ağustos 1927,3.